

درگذشتگان

۳۳۱-۳۶۱

Archive of SID

حجت الاسلام محمودی

حجت الاسلام و المسلمین شیخ محمدباقر محمودی امام جمعه شهر یانگون پایتخت پیشین میانمار بود. وی در سال ۱۳۷۸ق (۱۳۳۸ش / ۱۹۵۹م) زاده شد. نیاکانش اصفهانی بودند و برای تجارت در برمه زندگی می‌کردند و او از شیعیان بومی آنجا محسوب می‌شد که برای تحصیل به حوزه علمیه قم آمد. پس از فراغت از تحصیل از جامعه المصطفی در سال ۱۳۷۵ش به کشورش بازگشت و به تبلیغ دین، ترویج تشیع، اقامه جمعه و جماعت در مسجد جامع شیعیان شهر یانگون، تأسیس مدرسه حجتیه در شهر پروم و رسیدگی به نیازمندان و مستمندان پرداخت. ایشان پناهگاه معنوی شیعیان برمه محسوب می‌شد.

وی در ۶۲ سالگی در روز چهارشنبه ۲۷ مردادماه سال ۱۴۰۰ش (۹ محرم الحرام ۱۴۴۳ق) بر اثر بیماری کرونا بدرود حیات گفت و در قبرستان شیعیان یانگون به خاک سپرده شد.

حجت الاسلام واعظ لکهنوی

مرحوم حجت الاسلام و المسلمین ابن علی واعظ یکی از علمای معروف لکهنو بود. فقیه سعید در سال ۱۳۵۸ق (۱۳۱۸ش / ۱۹۳۹م) در شهر غازی آباد در ایالت اوتپرادش زاده شد. در سال ۱۹۴۸م به لکهنو رفت و تحصیل خویش را در جامعه ناظمیه و مدرسه الواعظین ادامه داد و به استادی مسلم در علوم اسلامی به ویژه ادبیات، تاریخ، کلام و فقه مشهور شد. سپس به تدریس در تنظیم المکاتب، حوزه علمیه باقرالعلوم و حوزه غفرانمآب پرداخت و شاگردان فراوانی پرورش داد. مدیریت تنظیم المکاتب لکهنو، مدیریت حوزه علمیه غفرانمآب، سرپرستی مؤسسه اسلام فهمی، تأسیس مؤسسه زینبیه و تألیف و ترجمه کتاب‌های شیعی از جمله دیوان امام خمینی به اردو از دیگر فعالیت‌های وی بود. او به زبان‌های عربی، فارسی، انگلیسی و اردو مسلط و وجودش منشأ خدمات و برکات بسیار برای شیعیان لکهنو بود.

فرزندان برومندش حجج اسلام: رضا عباس، شاهوار حیدر، سعید حیدر و محمدباقر رضا از جمله فضلا و روحانیون خدمتگزار اسلام در شهر لکهنو هستند.

آن مرحوم در ۸۲ سالگی در روز دوشنبه ۲۲ شهریورماه سال ۱۴۰۰ش (۶ صفرالخير ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت.

حجت الاسلام طالقانی

حجت الاسلام و المسلمین سید جواد میراحمدی طالقانی یکی از اساتید مشهور ادبیات در حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در روز جمعه ۲۷ رجب سال ۱۳۵۴ ق (۲ آبان ماه ۱۳۱۴ ش) در روستای اورازان از توابع طالقان زاده شد. پدرش حاج سید عبدالله معلم قرآن و مکتبدار روستا بود. آن مرحوم در نوجوانی به چالوس رفت و ادبیات را نزد مرحوم آقای مطهری طالقانی فراگرفت. در سال ۱۳۳۲ به قم آمد و سطوح عالی به نزد آیات: ستوده (رسائل)، مشکینی (مکاسب) و سلطانی (کفایه) فراگرفت. پس از آن در دروس خارج آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی و بیش از همه آقای مرعشی نجفی حاضر و به دریافت اجازه اجتهاد و روایت از ایشان مفتخر شد. ایشان در درس آیت الله مرعشی خوش درخشید و خواندن متن جواهر و وسائل بر عهده ایشان بود. او علاوه بر تحصیل به تدریس ادبیات نیز اشتغال داشت و صدها نفر از فضلاء حوزه از شاگردان مغنی وی بودند. هر روز حدیثی را از غر الحکم می خواند و ترجمه می کرد که بنده همه آنها را در کنار کتابم نگاه داشته ام. علاوه بر تدریس ادبیات، شرح لمعه و سپس خارج فقه را هم تدریس می کرد و در مسجد زینبیه واقع در خیابان شاهزاده ابراهیم به اقامه جماعت (سه وعده) و تبلیغ در منطقه و مسجد خویش و تألیف اشتغال داشت. سیمایش نشانگر تقوا و صفای درونش و زندگی اش نشانه زهد و ساده زیستی و سیره سلف صالح بود و فرزندش سید عبدالله را نیز تقدیم کاروان شهیدان انقلاب اسلامی کرد.

از کتاب هایش قواعد الصرف به چاپ رسیده است.

آن مرحوم در ۸۶ سالگی در عاشورای سال ۱۴۴۳ ق (۲۸ مرداد ماه ۱۴۰۰ ش) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از تشییع باشکوه در طالقان و نماز حجت الاسلام حسینی طالقانی بر آن به قم انتقال داده شد و پس از نماز آیت الله حسینی بوشهری بر آن در گلزار شهدای علی بن جعفر (ع) در جوار فرزند شهیدش به خاک سپرده شد.

آیت الله حسن زاده آملی

مرحوم آیت الله آقای حاج شیخ حسن حسن زاده آملی از علمای مشهور حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در اسفند ماه سال ۱۳۰۷ ش (اواخر رمضان المبارک ۱۳۴۷ ق) در آمل زاده شد. در نوجوانی به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات و سطوح (شرح لمعه، قوانین و شرایع) را نزد حضرات آیات: شیخ ابوالقاسم فرسیو، شیخ محمد غروی، شیخ عزیزالله طبرسی و شیخ احمد مشایی فراگرفت. در سال ۱۳۲۹ به تهران آمد و سطوح را نزد آیت الله سید احمد لواسانی تکمیل کرد. سپس کتاب های:

مجمع البیان، رسائل، مکاسب، کفایه، اشارات، شفا، شرح شاطبی، اسفار، محسوطی، اصول اقلیدس، جامع الرواة اردبیلی، جواهر الکلام، شرح چغمینی، سی فصل، بیست باب خواجه طوسی، تشریح الافلاک، اکرم الاثوس (مثلاث کروی)، اسطلاب، ربع مجیب، شرح تذکره خضری وزیج بهادری را نزد آیت الله میرزا ابوالحسن شعرانی، خارج فقه و فلسفه (اسفار) و عرفان (مصباح الانس) را نزد آیت الله سید ابوالحسن رفیعی قزوینی، شفا را نزد حضرات: فاضل تونی و آیت الله حاج میرزا احمد آشتیانی و اکثر شرح منظومه و اسفار و اشارات را نزد آیت الله میرزا مهدی الهی قمشه ای آموخت. خارج فقه و اصول را نیز نزد حضرات آیات: حاج شیخ محمد تقی آملی و میرزا احمد آشتیانی، شرح منظومه را نزد شیخ محمد علی جولستانی و منطق ارسطو را نزد استاد محمد تقی دانش پژوه فراگرفت. ایشان همچنین به تدریس و تألیف و تحقیق نیز اشتغال داشت. او در تهران به خوبی بنیه علمی خویش را استوار کرد و در سال ۱۳۴۲ هجری شمسی روم شد و در دروس آیات عظام: گلپایگانی، اراکی و محقق داماد حاضر شد. علاوه بر آن از دروس تفسیر و فلسفه علامه طباطبایی و دروس و مجالس آیت الله محمد حسن الهی طباطبایی و دروس علوم غریبه حاج سید مهدی قاضی بهره فراوان برد. همزمان به تدریس اشارات، شرح منظومه، اسفار، شرح فصوص، مصباح الانس، شرح تمهید القواعد، هیئت، ریاضیات و تألیف و تدریس نفوس مستعدّه نیز پرداخت و نامش در زمره فضلاء مشهور حوزه درآمد. او عصاره فضایل علما و فقهای تهران و قم بود و از انقباس و اخلاق آنان بهره فراوان برد و نمونه ای از سلف صالح به شمار می رفت.

برخی از آثارش عبارتند از:

انسان و قرآن

تصحیح خلاصه تفسیر المنهج الصادقین

انسان کامل از دیدگاه نهج البلاغه

تصحیح سه کتاب ابی الجعد، نثر اللثالی، طبّ الاثمه

تصحیح نهج البلاغه

تکمله منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه (۵ ج)

شرح چهل حدیث در معرفت نفس

تقدیم و تصحیح و تعلیق رساله قضا و قدر محمد دهمدار

تقدیم و تصحیح و تعلیق کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد

رساله حول الرؤیه

رساله خیر الاثر در رد جبر و قدر

رساله فی الامامه

فصل الخطاب فی عدم تحریف الكتاب ربّ الارباب

اضبط المقال في ضبط اسماء الرجال

در آسمان معرفت (شرح زندگی اساتید و مشایخ، به کوشش محمد بدیعی)

الهی نامه

تصحیح و تعلیق تمهید القواعد

تصحیح و تعلیق رساله تحفة الملوك

تصحیح و تعلیق شرح فصوص خوارزمی

تصحیح و تعلیق شرح فصوص قیصری

رساله ائه الحق

رساله ای در سیر و سلوک

رساله لقاء الله

رساله مفاتیح المخازن

رساله نور علی نور در ذکر و ذاکر و مذکور

شرح فصوص الحکم

عرفان و حکمت متعالیه

قرآن و عرفان و برهان از هم جدایی ندارد

کلمه علیا در توفیفات اسماء

مشکات القدس علی مصباح الأنس

منشآت

وحدت از دیدگاه عارف و حکیم

ولایت تکوینی

الاصول الحکمیة

الحجج البالغة علی تجرد النفس الناطقه

النور المتجلی فی الظهور الظلی

ترجمه و تعلیق الجمع بین الرأیین

ترجمه و شرح سه نمط آخر اشارات

تصحیح و تعلیق شفا

تصحیح و تعلیق اشارات

تقدیم و تصحیح و تعلیق آغاز و انجام

تقدیم و تعلیق رساله اتحاد عاقل به معقول

درر القلائد علی غرر الفرائد

دروس اتحاد عاقل به معقول

- رساله اعتقادات
رساله العمل الضابط فی الزابطی و الرابط
رساله ای در اثبات عالم مثال
رساله جعل
رساله رؤیا
رساله مثل
رساله نفس الأمر
رساله نهج الولاية
رساله فی التصّادّ
صد کلمه
عیون مسائل نفس و شرح العیون فی شرح العیون
گشتی در حرکت
گنجینه گوهر روان
معرفت نفس
مفاتیح الأسرار لسلاک الاسفار
من کیستم
نثر الدّاراری علی نظم اللّثالی
نصوص الحکم بر فصوص الحکم
استخراج جداول تقویم
تصحیح و تعلیق اکر مانالاوس
تصحیح و تعلیق الدّر المکنون و الجوهر المصون
تصحیح و تعلیق تحریر اقلیدس
تصحیح و تعلیق تحریر اکر تاوڈوسیوس
تصحیح و تعلیق تحریر مجسطی
تصحیح و تعلیق تحریر مساکن تاوڈوسیوس
تصحیح و تعلیق شرح بیرجندی بر بیست باب
تصحیح و تعلیق شرح بیرجندی بر زیج الغ بیک
تصحیح و تعلیق شرح چغمینی
تعلیق بر رساله قبله مولی مظفر
دروس معرفت اوفاق
دروس معرفه الوقت و القبله
www.SID.ir

دروس هیئت و دیگر رشته های ریاضی

رساله ظلّ

رساله میل کلی

رساله تعیین سمت قبله مدینه

رساله تکسیر دائره

رساله فی الصبح و الشفق

رساله فی تعیین البعد بین المرکزین و الاوج

شرح زیج بهادری

شرح قصیده کنوزالاسماء

سی فصل در دائره هندیه

امثال طبری

تصحیح کلیله و دمنه

تصحیح گلستان سعدی

تصحیح و اعراب اصول کافی

تعلیق بر باب توحید حدیقه الحقیقه

تعلیق بر قسمت معانی مطّول

دیوان اشعار (به کوشش سید سعید هاشمی)

مصادر اشعار منسوب به امیرالمؤمنین (علیه السلام)

تقدیم و تصحیح و تعلیق نصاب الصبیان

تقدیم و تصحیح و تعلیق خزائن نراقی

ده رساله فارسی

کشکول

مجموعه مقالات

مصاحبات

هزار و یک نکته (۴ ج)

هزار و یک کلمه (۳ ج)

رساله رموز کنوز

آن مرحوم در ۹۲ سالگی در روز شنبه ۳ مهرماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۸ صفر ۱۴۴۳ ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از نماز حضرت آیت الله خامنه ای بر آن در تهران و تشییع باشکوه در روز دوشنبه در آمل در خانه اش در روستای ایرا به خاک سپرده شد. در سوگ ماتمش پیام های بسیاری از سوی مراجع

تقلید صادر شد. آیت الله جوادی آملی در پیام خویش فرمودند:

انا لله و انا الیه راجعون

ارتحال غمبار و اسفبار عالم ربانی، حکیم متاله، جامع علوم معقول و منقول، صاحب مآثر سنگین و آثار گران قدر، حضرت آیت الله حسن زاده آملی را به محضر مبارک حضرت بقیه الله (ارواح من سواه فداه) و جامعه روحانیت و حوزه های علمیه و همه شاگردان و دست پروردگان آن حکیم راحل و عموم مردم بزرگ و بزرگوار آمل و بیت شریف ایشان تسلیت عرض می کنم. حکیم و عارف کم نظیر حضرت آیت الله حسن زاده آملی جامع عقل نظر و عقل عمل بود. هم در مسائل علمی از چهار راه استفاده کرد، هم در مسائل عملی از چهار راه بهره برد. راه هایی که انسان می تواند از آن راه ها به فیض علمی برسد چهار تاست و راه های عملی که می تواند از آن راه های عملی به فوز الهی بار یابد چهار تاست. خدای سبحان از دو راه به بنده اش فیض علمی و فوز عملی می رساند: یکی به وسیله رهبران الهی، یکی بلا واسطه. هم به واسطه رهبران الهی کتاب و حکمت را تعلیم می کند و هم بر اساس «هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ»، «نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْأَرْدِي» و مانند آن، بلا واسطه فیض علمی را القاء می کند. اگر کسی بخواهد با خدا راز و نیاز کند و ارتباطی برقرار کند، آن نیز دو راه دارد: یا با توسل به انبیا و اولیا و رهبران الهی است یا بلا واسطه است. انسان می تواند بدون واسطه بگوید: یا الله، با واسطه هم می تواند بگوید: یا الله. اگر کسی خواست با خدا رابطه برقرار کند، چه فیض علمی و چه فوز عملی، دو راه دارد یکی مع الواسطه، یکی بی واسطه و اگر کسی خواست فیضی از خدا و فوزی از خدا، علماً و عملاً به او برسد، آن هم دو راه دارد، گاهی بلا واسطه فیض الهی می رسد، گاهی مع الواسطه. این بلا واسطه در علوم عقلی اثباتش آسان نیست، ولی در عرفان کاملاً محقق است و حکیم و عارف گران سنگی مثل آیت الله حسن زاده آملی، هم راه عقل را هم راه شهود را به خوبی پیمود و توانست از این چهار راه، هم حرف خودش را به خدا برساند، هم فیض و فوز خدا را دریافت کند. زندگی سراسر فخر این حکیم الهی در آن اربعین گیری های او، در آن روزه های متصل و مرتبط ماه رجب و شعبان و رمضان او، در آن سحر خیزی های ممتد او، در آن ناله ها و گریه های او که گفت: «تا جان به لب نرسید جام به لب نرسید» گذشت. از این کارها زیاد داشت. از این ناله ها زیاد داشت. از این گریه ها زیاد داشت. از این شب زنده داری ها زیاد داشت. از این تعلیم و تربیت های خالصانه زیاد داشت. شاگردانی تربیت کرد که هم اکنون به فیض الهی از اساتید سرآمد حوزه ها هستند و موفق اند و کتاب های گران سنگی چه کتاب های درسی، چه کتاب های مرجعی یا تألیف کرد یا تصنیف کرد یا تحقیق کرد و آثار گذشتگان را احیا کرد. هم در عرفان، هم در فلسفه، هم در نجوم، هم در ریاضیات، هم در تفسیر، هم در حدیث انسان جامعی شد که توانست انسان هایی تربیت کند. توانست آثاری به یادگار بگذارد. شاگردانی تربیت کند و دوستانی را بپروراند که از محضر او فیض و از مکتب او فوز، از بنان او فیض و از بیان او فوز دریافت کنند. لذا ارتحال آن بزرگوار بسیار غمبار است.

امیدوارم ذات اقدس الهی به عنوان عطیه ای الهی، این سانحه و این سوگ سنگین را بر همگان آسان کند که بتوانند تحمل کنند و این بار سنگین را بکشند. روح پرفتوح آن حکیم الهی، آن منجم، آن ریاضیدان، آن عارف، آن فقیه، آن مفسر و آن محدث را با انبیای الهی محشور کند و صبر جمیل به عموم بازماندگان، شاگردان، کسانی که از کتاب های او فیضی بردند و می برند و از محضر و مکتبشان استفاده کرده اند، خصوصاً مردم بزرگ و بزرگوار آمل که متأسفانه وضع حالم مساعد نیست که در مراسم تشییع و در مراسم بزرگداشت این حکیم در کنار آنها شرکت کنم عنایت فرماید. به طایفه محترم ایشان، به دوستان ایشان، به شاگردان ایشان و به بیت شریف ایشان تسلیت عرض می کنم. علو منزلت آن حکیم راحل را از خدا مسألت می کنم و صبر جمیل و اجر جزیل عموم بازماندگان را از ذات اقدس الهی مسئلت می کنم. امیدواریم خدای سبحان حشرشان را با انبیا و اولیا قرار بدهد و دل های داغ دیده ها را تسلی بخشد.

ثقة الاسلام مهدوی

مرحوم ثقة الاسلام آقای مجید مهدوی یکی از فضلا و مدرسین حوزه علمیه اصفهان بود. وی در سال ۱۳۸۸ق (۱۳۴۸ش) زاده شد. پس از اخذ دیپلم به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات و سطوح را نزد آیات: سید محمد فقیه ایمانی، عبودیت و سطوح عالیہ را نزد آیات: فقیه ایمانی و محزونیه و دروس خارج را هم نزد حضرات آیات: مظاهری، شیخ محمد تقی مجلسی و سید حسن فقیه امامی فراگرفت. وی همزمان به تدریس ادبیات و منطق و معالم و مطول و سطوح عالیہ (رسائل، مکاسب و کفایه) اشتغال داشت و شاگردان فراوانی تربیت کرد. همچنین سالیان فراوان مدیریت مدرسه جده بزرگ و گروه تخصصی کلام و مدتی هم مدیریت اجرایی حوزه علمیه اصفهان را بر عهده داشت و در دو بُعد علمی و اجرایی خدمات شایانی به طلاب حوزه اصفهان ارائه داد.

آثارش عبارتند از:

شرح مطول

تقریرات دروس فقه و اصول آیت الله مظاهری

تقریرات دروس رجال آیت الله مجلسی

تقریرات دروس جواهر آیت الله فقیه امامی

آن مرحوم در ۵۲ سالگی بر اثر ابتلا به بیماری کرونا در روز دوشنبه ۲۹ شهریورماه سال ۱۴۰۰ش (۱۳ صفرالخیر ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از تشییع و نماز آیت الله سید یوسف طباطبایی در امامزاده جعفر به خاک خفت.

آیت الله رجایی

حضرت آیت الله آقای حاج سید محمد رجایی اصفهانی یکی از علمای محترم حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در سال ۱۳۵۰ق (۱۳۱۰ش) در اصفهان در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله حاج سید محمد باقر موسوی رجایی (م ۱۴۱۱ق) از شاگردان آیات عظام: آقا ضیاء عراقی، شیخ محمد کاظم شیرازی و سید عبد الهادی شیرازی بود. وی در سال ۱۳۲۲ش همراه پدر بزرگوارش رهسپار نجف شد. ادبیات را نزد شیخ عبد الحسین واعظ خراسانی و سطوح را نزد آیات: شیخ محمد حسین دهقانی و شیخ مجتبی لنکرانی آموخت. پس از آن در دروس آیات عظام: سید عبد الهادی شیرازی، شیخ حسین حلی و آقای خوبی حاضر شد و مورد توجه خاص آیت الله شیرازی قرار گرفت. در سال ۱۳۵۱ با اخراج ایرانیان از عراق ایشان نیز به زادگاهش بازگشت. در سال ۱۳۵۳ به قم آمد و به تدریس و تألیف پرداخت و گروهی از فضلا همچون آقایان: سید جعفر مرتضی عاملی، سید منیر خباز و شیخ حسین فرج آل عمران از درسش بهره بردند. وی فقیهی شهرت گریز، زاهد، فروتن، خوش مجلس و خوش خلق بود و مراجع عصر احترام فراوانی برای ایشان قائل بودند.

آثار چاپی اش عبارتند از:

المنهج القويم في اثبات الامامة من الذكر الحكيم

منهاج الاصول (۲ ج)

المسائل الفقهية (ج ۱)

آن مرحوم در ۹۰ سالگی در روز سه شنبه ۶ مهرماه سال ۱۴۰۰ش (۲۱ صفرالخير ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. بیکرش روز پنجشنبه ۸ مهرماه پس از تشییع شایسته و نماز برادرش حجت الاسلام والمسلمین سید محمد علی رجایی در یکی از بقعه های صحن حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد. در سوگ فقدان ایشان مراجع تقلید پیام های تسلیت فراوانی صادر کردند. آیت الله العظمی صافی فرمودند:

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله و انا اليه راجعون

رحلت فقیه عالی مقام آیت الله آقای حاج سید محمد رجایی (رضوان الله تعالی علیه) موجب تأثر و تأسف گردید. شخصیت بزرگواری که سالیان متمادی در حوزه های علمیه نجف اشرف و قم به تدریس و تألیف کتاب های ارزنده فقهی و ولایی و نشر معارف نورانی اهل بیت (علیهم السلام)

اهتمام زیادی داشت. عالمی متواضع که دارای مکارم و فضایل اخلاقی بود و فقیهی وارسته که به دور از هیاهوی ظواهر دنیا در اعلاى کلمه الله و تحکیم مبانی ولایى سعى فراوانی نمود. اینجانب این ضایعه مولمه را به حوزه‌های علمیه و بیت رفیع استاد بزرگوارم مرحوم آیت الله العظمی آقای حاج سید جمال الدین گلپایگانی (قدس سره) و فرزندان فاضل و محترم و دامادهای دانشمند و مکرم آن فقید سعید تسلیت گفته، علو درجات آن عالم ربانی و حشر و نشر با اجداد طاهرینش (صلوات الله علیهم اجمعین) را از خداوند متعال مسألت دارم.

۲۱ صفر المظفر ۱۴۴۳ق

لطف الله صافی

و آیت الله العظمی مکارم شیرازی هم نوشتند:

بسم الله الرحمن الرحيم

خبر درگذشت عالم ربانی مرحوم آیت الله سید محمد رجایی موجب نهایت تأسف و تأثر گردید. این عالم فرزانه سال‌ها در نجف اشرف و سالیان دراز در قم به تربیت شاگردان اهتمام داشت و شاگردان با استعداد و فاضل از محضر ایشان کسب فیض نموده، مدارج علم و دانش را با موفقیت طی کردند. به یاد دارم در دوران اقامت در نجف با ایشان هم بحث بودم. ذوق سرشار و استعداد فوق العاده او تعجب آور بود. خدمت او به عالم اسلام و تشیع هرگز فراموش نمی‌شود. اینجانب این مصیبت جانکاه را به حوزه علمیه، وابستگان، دوستان و به ویژه بیت شریف ایشان تسلیت می‌گویم. خداوند روح او را با اجداد طاهرینش محشور گرداند و به بازماندگان صبر و اجرا فراوان عنایت فرماید.

قم - ناصر مکارم شیرازی

۷ مهر ۱۴۰۰

آیت الله عالمی بلخابی

مرحوم آیت الله آقای حاج سید محمد علی عالمی بلخابی از علمای مشهور بلخاب افغانستان بود. فقید سعید در اردیبهشت ماه سال ۱۳۰۲ ش (صفرالخير ۱۳۴۲ق) در سرپل از شهرهای استان بلخاب در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله سید محمد حسین عالم بلخابی (م ۱۳۵۰ق) استاد علمای بامیان و مؤسس مدرسه علمیه عالمیه بوده است. وی در سال ۱۳۳۰ ش به مشهد مقدس رفت و ادبیات را نزد ادیب نیشابوری و استاد سید علی حجت هاشمی آموخت. در سال ۱۳۳۳ به نجف اشرف مهاجرت کرد و شرح لمعه را نزد آیت الله شهید مدنی و سطوح عالیه را نزد آیات: شیخ کاظم تبریزی، شیخ مجتبی لنگرانی و شیخ صدرا بادکوبه‌ای فراگرفت. سپس در سال ۱۳۳۵ به

زادگاهش بازگشت و مدرسه عالمیه را تجدید بنا کرد و به تدریس و برگزاری مجالس و مناظر دینی در شهر و روستاها پرداخت. در سال ۱۳۴۰ به نجف بازگشت و به تحصیل نزد آیات عظام: آقای حکیم، آقای خویی، شهید صدر و امام خمینی پرداخت و تقریرات دروس آنان را نگاشت. در سال ۱۳۵۵ به زادگاهش بازگشت و به تدریس و تألیف و منبر پرداخت و با وقوع کودتای مارکسیستی و تجاوز شوروی به افغانستان در سال ۱۳۵۷ رهبری مبارزات مردم اعم از شیعه و سنی بر علیه رژیم خلقی را بر عهده گرفت که در جریان همین مبارزات همسر و بعضی از فرزندانش به شهادت رسیدند. در تابستان سال ۱۳۶۸ به عنوان عضو شورای عالی نظارت حزب وحدت اسلامی افغانستان برگزیده شد و پس از حکومت طالبان در سال ۱۳۷۵ و شهادت فرزند دیگرش به قم آمد. در سال ۱۳۸۱ پس از سقوط طالبان و برقراری حکومت مجاهدان به بلخاب بازگشت و با همتی استوار به توسعه گسترده حرم امامزاده یحیی، تأسیس مدرسه علمیه رسول اعظم و زینب کبری، کتابخانه، درمانگاه، اقامه جمعه و جماعت در مزار شریف و سرپل، بنیاد چند حسینیه و مسجد و مدرسه در روستاها و شهرهای اطراف بلخاب و مزار شریف اقدام کرد و نامش در زمره علمای مجاهد و خدمتگزار دین در سراسر افغانستان طنین افکند.

از آثار غیرچاپی اوست

۱. تقریرات دروس اساتید

۲. شرح: سیوطی و حاشیه ملا عبدالله

۳. رساله در گناهان کبیره و اصول عقاید

آن مرحوم در ۹۸ سالگی در روز جمعه ۱۸ محرم الحرام سال ۱۴۴۳ق (۵ شهریورماه ۱۴۰۰ش) بدرود حیات گفت. پیکرش روز شنبه پس از تشییع باشکوه در حیاط مدرسه رسول اعظم به خاک خفت.

آیت الله موسوی مبلغ

مرحوم آیت الله آقای حاج سید محمد باقر موسوی مبلغ یکی از فضیلتی حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در روز یکشنبه ۲۶ ربیع الثانی سال ۱۳۵۴ق (۵ مردادماه ۱۳۵۴ش) در روستای قلعه پاچه از توابع الیگودرز زاده شد. در کودکی به مشهد مقدس رفت و در نوجوانی به تحصیل علوم دینی روی آورد. ادبیات را نزد ادیب نیشابوری فراگرفت و در سال ۱۳۳۵ش به نجف مهاجرت کرد و شرح لمعه را نزد حضرات آیات: راستی کاشانی و شهید مدنی آموخت. سپس به قم آمد و سطوح عالی را نزد حضرات آیات: شیخ حسین شب زنده دار، فاضل لنکرانی و سید محمد باقر سلطانی طباطبایی فراگرفت. در

سال ۱۳۴۵ به شهرری مهاجرت کرد و به امامت جماعت، تبلیغ دین و تحصیل در محضر آیات عظام: سید احمد خوانساری و سید ابوالحسن رفیعی قزوینی پرداخت. در سال ۱۳۵۶ به قم بازگشت و به تحصیل در محضر آیات عظام: گلپایگانی، مرتضی حائری و وحید خراسانی اشتغال یافت. در سال ۱۳۵۹ ش به امامت جمعه شهرهای آشتیان، الیگودرز و مبارکه منسوب شد و به اقامه جمعه و جماعت، تدریس و خدمت به مردم پرداخت. در سال ۱۳۶۹ به قم بازگشت و به تحصیل در محضر آیات عظام: وحید خراسانی، مکارم شیرازی، کوکبی، میرزا جواد تبریزی، میرزا کاظم تبریزی و تألیف و تحقیق و تحصیل حکمت و فلسفه نزد آیات: سیدرضا صدر و انصاری شیرازی پرداخت و آثار متعددی درباره زندگی و شخصیت حضرت صدیقه طاهره فاطمه زهرا (س) پدید آورد.

آثار چاپی اش عبارتند از:

الکوثر فی احوال فاطمه بنت النبی الاطهر (۷ ج)

مستدرک الکوثر (۲ ج)

پرتوی از حقایق عاشورا (۲ ج)

سوره قدر جلوه گاه ولایت

روابط متقابل بین حضرت زهرا و امام زمان

مادر مصلح کل: نرجس خاتون

آن مرحوم در ۸۶ سالگی در روز چهارشنبه ۱۰ شهریورماه سال ۱۴۰۰ (۲۳ محرم الحرام ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گشت. پیکرش عصر پنجشنبه پس از نماز آیت الله یشربی کاشانی بر آن در قبرستان علی بن جعفر (ع) به خاک خفت.

آیت الله العظمی حکیم

حضرت آیت الله العظمی آقای حاج سید محمد سعید طباطبایی حکیم یکی از مراجع تقلید نجف اشرف بود. آن مرحوم در روز شنبه ۸ ذی القعدة ۱۳۵۴ق (۱۱ بهمن ۱۳۱۴ ش / ۱ فوریه ۱۹۳۶م) در نجف اشرف در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله حاج سید محمد علی حکیم (م ۱۴۳۲ق) از شاگردان آیات عظام: شیخ محمد حسین غروی اصفهانی و آقای حکیم و مادرش صبیبه محترمه آیت الله العظمی حکیم بود. وی تمام ادبیات و سطوح عالی را نزد پدر بزرگوارش آموخت و پس از آن در دروس جدش آیت الله حکیم و آیت الله شیخ حسین حلی و دو سال هم در درس آیت الله العظمی خوبی حاضر شد و بهره های فراوان برد، اما در این میان او دلبسته آیت الله حلی بود و بنیه فقاقت و

اجتهاد خویش را در محضر درسی وی استوار کرد. وی در خلال تحصیل به تدریس سطوح عالی، خارج فقه و اصول پرداخت و ده ها تن از فضلاء حوزه نجف در محضرش به کمال علم و فقاہت نائل آمدند که از جمله آنان آیات: سید جعفر حکیم، سید محمد تقی، سید عبدالرزاق، سید عبدالمنعم، سید ریاض، سید محمد رضا حکیم، شیخ باقر ایروانی، شیخ علی کورانی، شیخ علی آل راضی، سید امین خلخالی، شیخ نبیل رضا علوان، شیخ عبدالحسین آل صادق و شیخ یوسف عمرو هستند. وی همراه با خاندان حکیم به علت شرکت نکردن در کنفرانس معارضین ایران، مورد غضب رژیم بعث قرار گرفت و همراه بیت رفیع حکیم به زندان ابوقریب رفت و بیش از هشت سال گرفتار سیاهچال های صدام بود. در آنجا نیز دست از عبادت و تدریس و تألیف برنداشت و همانند اجداد طاهرینش حسرت گفتن «آه» و ناله را بر دل آنان نهاد. پس از حمله صدام به کویت و حمله نیروهای ائتلاف بین المللی به عراق از زندان آزاد شد و به نجف بازگشت و دایره فعالیت و مرجعیتش گسترده شد و نامش در جهان تشیع طنین افکند. خدمات وی به جامعه شیعیان سراسر جهان بسیار مشهود و دفاترش در عراق، ایران، افغانستان، پاکستان، سوریه و لبنان بسیار فعال و خدمتگزار بود. در این کشورها به تأسیس مساجد، مدارس، مؤسسات فرهنگی، کمک به خانواده های نیازمند، اعزام مبلغ به شهرها و روستاها و بازسازی اماکن مقدسه که نمونه اعلا ی آن تجدید و توسعه بنای مسجد مقدس سهله است پرداخت. آن مرحوم هر سال در پیاده روی اربعین شرکت می کرد و به خدمت به زوار می پرداخت و ده ها نفر از روحانیون را به مواکب و هیئت ها اعزام می کرد.

آثار چاپی اش عبارتند از:

توضیح المسائل

الاحکام الفقہیة

الفتاوی

منہاج الصالحین (۳ ج)

مناسک الحج و العمرة

فی رحاب العقیدة (۳ ج) (به نام گفتمان امامت ترجمه شده است.)

فاجعة الطف به نام (فاجعه عاشورا ترجمه شده است.)

المحکم فی اصول الفقہ (۶ ج)

الکافی فی اصول الفقہ (۲ ج)

مصباح المنہاج (۱۸ ج) دوره فقہ استدلالی

فقہ الاستنساخ البشری

فقہ الکمپیوتر و الاینترنت

فقہ القضاء

فقه المرأة

تهذیب علم الاصول (۳ ج)

الحاشیة على الرسائل

الحاشیة على المكاسب

كتاب الخمس

اصول العقيدة

خاتم النبیین: الادارة، الثقافة البیانیة، المبادئ

آن مرحوم در ۸۶ سالگی در روز جمعه ۲۵ محرم الحرام سال ۱۴۴۳ق (۱۲ شهریورماه ۱۴۰۰ش) بدرود حیات گفت و با اعلام خبر وفاتش موجی از غم و اندوه در جامعه تشیع به خصوص نجف اشرف سایه افکند و سیل اعلامیه‌ها و پیام‌های تسلیت از سوی مقامات سیاسی کشورهای اسلامی و مراجع تقلید صادر شد. پیکرش پس از تشییع باشکوه در کربلا و نجف و نماز برادرش آیت‌الله سید محمد تقی حکیم بر آن در یکی از حجرات صحن امیرالمؤمنین (ع) به خاک سپرده شد.

آیت‌الله العظمی صافی در پیام تسلیت خویش فرمودند:

بسم الله الرحمن الرحيم

انا لله وانا اليه راجعون

رحلت عالم ربانی فقیه اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) حضرت آیت‌الله آقای سید محمد سعید طباطبایی حکیم (رضوان الله تعالی علیه) موجب تأثر و تأسف گردید.

ایشان یکی از استوانه‌های بزرگ علمی در حوزه علمیه مبارکه نجف اشرف بودند که در میان فضلا و علما جایگاه رفیع و بلندی داشتند. خدمات این عالم جلیل القدر در اعلاى کلمة الله و نصرت دین مبین و تعظیم شعائر و تأسیس بنای جدید مسجد سهله و عرض اخلاص و ادب ایشان به پیشگاه حضرات معصومین (ع) به‌ویژه آستان ملائک پاسبان حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) ذخیره بزرگی برای عالم آخرت آن مرحوم است.

حقیر این ضایعه مولمه را به پیشگاه مقدس حضرت بقیة الله الاعظم ارواح العالمین له الفدا و علمای اعلام و حوزه‌های علمیه و خاندان پرافتخار مرحوم آیت‌الله العظمی حاج سید محسن حکیم (قدس سره) و اخوان مکرم و فرزندان محترم ایشان تسلیت گفته، علو درجات آن فقید سعید را از خداوند متعال مسئلت دارم.

۲۶ محرم الحرام ۱۴۴۳

لطف الله صافی

آیت الله العظمی سیستانی در پیام تسلیت خویش فرمودند:

با نهایت تأسف و اندوه، خبر رحلت عالم ربانی و فقیه اهل بیت (ع) آیت الله سید محمد سعید الطباطبایی الحکیم (رضوان الله علیه) را دریافت کردم. حوزه علمیه نجف اشرف یکی از فقها و شخصیت های بارز خود را از دست داد. شخصیتی که خودش را فدای نصرت دین و مذهب کرد و زندگی مبارک خود را در راه خدمت به علم و اهل علم سپری کرد و میراث علمی عظیمی از خود بر جای گذاشت. من این مصیبت عظمی را به ساحت امام عصر (ارواحنا فداه) و حوزه های علمیه و خانواده این فقید و مؤمنان تسلیت عرض می کنم و از خداوند متعال و توانا علو درجات را مسئلت دارم. خداوند ایشان را با اولیا محشور فرماید و به خانواده و دوستان ایشان صبر عطا فرماید.

آیت الله قَبْلان

مرحوم آیت الله آقای حاج شیخ عبدالامیر قَبْلان از علمای نامی لبنان و رئیس مجلس اعلای شیعیان لبنان بود. فقید سعید در سال ۱۳۵۷ ق (۱۳۱۷ ش / ۱۹۳۶ م) در جبل عامل زاده شد. پدرش حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمد علی قَبْلان بود. وی ادبیات را نزد پدرش آموخت و در سال ۱۳۷۳ ق (۱۹۵۲ م) به نجف اشرف آمد و سطوح عالی به نزد آیات: سید اسماعیل صدر، سید محمد حسین حکیم و شیخ محمد تقی جواهری و خارج فقه و اصول را نزد آیات عظام: آقای حکیم و آقای خوبی فراگرفت. در خلال آن به تبلیغ، تألیف مقالات و تدریس سطوح پرداخت و نامش در زمره فضلاء لبنانی نجف پراوازه شد. در سال ۱۳۸۵ ق (۱۹۶۴ م) به نمایندگی از آیت الله العظمی حکیم به بیروت منطقه برج البراجنه رفت و به فعالیت های دینی، علمی و اجتماعی پرداخت و مورد اقبال و اکرام دولت و ملت لبنان قرار گرفت. با دستاورد پر خیر و توانایش کارهای فراوانی مانند: تأسیس مدارس، حسینیه ها، مساجد، درمانگاه ها و آسایشگاه سالمندان انجام شد. از سال ۱۳۹۱ ق (۱۹۷۰ م) به عنوان مفتی جعفری دولت لبنان انتخاب شد و پس از وفات حضرات آیات: سید موسی صدر و شیخ محمد مهدی شمس الدین ریاست مجلس اعلای شیعی لبنان را بر عهده گرفت. استاد سید عباس موسوی می نویسد:

هو رجل اهل للزعامة، لسعة صدره و حسن اخلاقه و لین عریکته و خدماته للناس فهو لا یرد طالب حاجة، رأیته فی مجلسه یرتفع کل وقته فی قضاء حاجات الناس و یساعدهم بما یملک بل بستدین لیقتضی حوائجهم و هو مرح فکه خلوق بشوش تستأنس النفس بمجلسه.

برخی از آثار چاپی اش عبارتند از:

اشعة من حياة الرسول

فی رحاب الامام السجاد (ع)

الامام المهدي المنتظر (ع)

رجال و مواقف (۴ ج)

فی ظلال الغدير

نظرة اسلامية فی المرأة

المنافقون فی القرآن

حقیقة المؤمن

نغمات رمضانية

مفاهيم الاسلامية

آن مرحوم در ۸۳ سالگی در روز جمعه ۱۲ شهریورماه سال ۱۴۰۰ ش (۲۵ محرم الحرام ۱۴۴۳ق / اول آگوست ۲۰۲۱م) چشم از جهان فروبست و پیکرش پس از تشییع باشکوه و نماز حجت الاسلام و المسلمین شیخ علی خطیب در قبرستان روضة الشهداءین به خاک سپرده شد. در سوگ فقدانش از سوی مقامات سیاسی و مذهبی لبنان پیام‌های تسلیت فراوانی صادر شد. دفتر آیت الله العظمی سیستانی در پیام تسلیت خویش چنین نگاشت:

بسم الله الرحمن الرحيم

إنا لله وإنا اليه راجعون

با کمال تأسف و اندوه خبر درگذشت حجت الاسلام و المسلمین شیخ عبدالامیر قبلان (رئیس مجلس اعلای اسلامی شیعیان لبنان) که روح پاکش به سوی خداوند متعال عروج کرد را دریافت کردیم. عمر مبارک وی سرشار از بخشش در راه دین و وطن و تلاش برای خدمت به مردم و رفع نیازهایشان و اصلاح بین آنها بود.

ما این مصیبت بزرگ را به خانواده بزرگوار وی و علمای فاضل و شیوخ گرامی و عموم مؤمنین لبنان تسلیت می‌گوییم و از درگاه الهی مسئلت می‌جوئیم که این فقید سعید را مورد رحمت واسع خود قرار داده و با اولیایش حضرت محمد (ص) و خاندان پاکش محشور گرداند و به نزدیکان، دوستان و آشنایان به فضل آن مرحوم صبر و آرامش عطا فرماید. ولا حول ولا قوة الا بالله العظیم.

۲۷ محرم الحرام ۱۴۴۳ هجری قمری

دفتر آیت الله سید علی سیستانی - نجف اشرف

استاد حکیمی

دانشمند معظم مرحوم استاد محمدرضا حکیمی یکی از اندیشمندان نامی تشیع بود. وی در روز پنجشنبه ۲۹ ذی الحجه سال ۱۳۵۳ ق (۱۴ فروردین ماه ۱۳۱۴ ش) در مشهد مقدس زاده شد. در ۱۲ سالگی به تحصیل علوم دینی روی آورد. نخست ادبیات را نزد آقایان: حاج شیخ رحمت الله فشارکی، میرزا محمد اشکذری و ادیب نیشابوری و شرح لمعه و قوانین را نزد آیت الله حاج میرزا احمد مدرس یزدی و سطوح عالیه را نزد حضرات آیات: حاج شیخ هاشم قزوینی و حاج شیخ مجتبی قزوینی آموخت. سپس در دروس خارج آنان و آیت الله العظمی میلانی حاضر شد و بهره های فراوان برد. تقریرات دروس آیت الله میلانی را هم نگاشت و مورد تقدیر و تمجید معظم له واقع شد. وی همزمان به آموختن دروس معقول همت گماشت و شرح منظومه و اسفار و اشارات را از آیت الله حاج شیخ مجتبی قزوینی و علوم غریبه را از حاج سید ابوالحسن حافظیان آموخت. در خلال تحصیل به تدریس ادبیات و سطوح هم پرداخت. در سال ۱۳۴۵ ش به تهران آمد. وی همواره به مطالعه، تألیف و شرکت در مجامع فکری و روشنفکری اشتغال داشت و در طول نیم قرن حضورش در تهران در کمال زهد، سادگی، فروتنی و افتادگی زندگی کرد و آثار فراوان پدید آورد که معروف ترین آنها کتاب حدیثی الحیة است که با همکاری برادرانش حجج اسلام آقایان: شیخ محمد حکیمی و شیخ علی حکیمی نگاشت. درباره او فراوان گفته و نوشته اند که از جمله آنهاست: راه خورشیدی اثر محمد اسفندیاری، فیلسوف عدالت اثر کریم فیضی و مرزبان توحید اثر سعید حسینی. وی با آثارش نامی شناخته شده در افق فکری تشیع بود و خطی مستقیم در گسترش عدالت مادی و فرهنگی ترسیم کرد که چندان مورد توجه قرار نگرفت. آن مرحوم به برگزاری همایش ها و تبلیغات انتقاد فراوانی داشت و از پذیرفتن جایزه کتاب سال فارابی هم امتناع کرد. افکار و اندیشه هایش در کتاب هایش نمایان است و بررسی جدی را می طلبد. همچنین منتقد جدی فلسفه و عرفان و یکی از مروّجان مکتب تفکیک بود.

برخی از آثارش عبارتند از:

الهیات الهی و الهیات بشری (۲ ج)

معاد جسمانی در حکمت متعالیه

خورشید مغرب (درباره امام زمان عج، به عربی، ترکی و آلمانی ترجمه شده است.)

امام در عینیت جامعه

دانش مسلمین

ادبیات و تعهد در اسلام

بیدارگران اقلیم قبله (به عربی ترجمه شده است.)

سید شرف الدین (به عربی ترجمه شده است.)

شیخ آقازنگ تهرانی
www.SID.ir

احیاگر عظیم (میرزا مهدی اصفهانی)

میر حامد حسین

اجتهاد و تقلید در فلسفه (به عربی ترجمه شده است.)

مکتب تفکیک (به عربی ترجمه شده است.)

مقام عقل

سپیده باوران

عقلانیت جعفری (۲ ج)

سرود جهش‌ها

فریاد روزها

حماسه غدیر

بعثت، غدیر، عاشورا، مهدی

قصد و عدم وقوع (نامه‌ها)

عاشورا، مظلومیتی مضاعف

جامعه سازی قرآنی

کلام جاودانه

پیام جاودانه (پیرامون قرآن و آفاق آن)

مرام جاودانه (سخنی چند پیرامون حماسه جاوید و آفاق آن)

عقل سرخ (۲۰ مقاله)

آنجا که خورشید می‌وزد

۱۵۰ سال تلاش خونین

مستضعفین

برگزیده آثار (۳۰ ج)

مقدمه‌ها (۳۴ مقدمه)

مقالات

ساحل خورشید (مجموعه اشعار)

از کلمه تا کتاب

هویت صنفی روحانی

آن مرحوم در ۸۶ سالگی در روز یکشنبه ۳۱ مردادماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۳ محرم الحرام ۱۴۴۳ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز سه‌شنبه ۲ شهریور پس از تشییع و نماز آیت‌الله سید جعفر سیدان بر آن در رواق دارالحجّة حرم امام رضا (ع) به خاک سپرده شد. به مناسبت فوت ایشان پیام‌های تسلیت

فراوانی از سوی مقامات دینی و سیاسی صادر شد. رهبر انقلاب در پیام خویش فرمودند:

بسم الله الرحمن الرحيم

با تأسف و تأثر خبر درگذشت عالم و متفکر برجسته جناب آقای محمدرضا حکیمی (قدس الله نفسه) را دریافت کردم. ایشان دانشمندی جامع و ادیبی چیره دست و اندیشه ورزی نوآور و اسلام شناسی عدالت خواه بودند.

ایشان عمر را فارغ از آرایه ها و پیرایه های مادی در خدمت معارف والای قرآن و سنت گذرانده و آثاری ارزشمند از خود به جا نهادند.

بهره گیری از محضر پرفیض و نفس گرم استادان معرفت و معنویت در مشهد مقدس، ذخیره ای از توکل و تعبّد و غنای نفس در دل و جان این شخصیت عزیز به جا نهاده بود که تا آخر عمر بابرکتش وی را استوار می داشت.

اینجانب فقدان اندوهبار این رفیق دیرین را به خاندان مکرم حکیمی و بازماندگان بویژه برادر بزرگوار ایشان و نیز به همه دوستان و علاقمندان آن مرحوم تسلیت عرض می کنم و رحمت و مغفرت الهی را برای وی مسألت می نمایم.

سیدعلی خامنه ای / شهریور ۱۴۰۰

استاد بیدارفر

دانشمند محترم استاد محسن بیدارفر یکی از محققان نامی حوزه علمیه قم بود. آن مرحوم در سال ۱۳۲۳ش (۱۳۶۳ق) در تبریز زاده شد و پس از اخذ دیپلم به تهران آمد و لیسانس الهیات را دریافت کرد. در سال ۱۳۵۴ش به قم آمد و به تحصیل علوم دینی پرداخت و اسفار و شرح فصوص و شرح تمهید القواعد را از آیت الله جوادی آملی و بخشی دیگر از اسفار و سفار را از آیت الله حسن زاده آملی آموخت. با تأسیس انتشارات بیدار به نشر آثار عرفانی و فلسفی پرداخت. کتابفروشی وی پاتوق محققان و فضلا بود و مراجعانش بیش از کتاب هایش از اخلاق و مجلس خوش وی بهره می بردند. ایشان بسیار محبوب، متواضع، خوش خلق و خوش مجلس بود و زهد و تقوا و تقیّد به نماز اول وقتش ستودنی. در جشنواره فارابی به عنوان مصحح نمونه و کتاب شرح منازل السائرین او هم در دوازدهمین دوره کتاب سال برگزیده شد. وی خواهرزاده آیت الله میرزا حسن مصطفوی و اخوالزوجه آیت الله صادقی تهرانی بود.

- ترتیب «المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم»
 ترجمه: الکلمة الغراء فی تفضیل فاطمة الزهراء (از سید شرف الدین)
 ترجمه: کسر الاصنام الجاهلیة (از ملا صدرا به نام عرفان و عارف نمایان)
 تصحیح: تفسیر القرآن الکریم (ملا صدرا)، با همکاری مرحوم محمد خواجوی (۷ ج)
 تصحیح: شرح منازل السائرین (ملا عبد الرزاق کاشانی) (۲ ج)
 تصحیح: شرح فصوص الحکم (صائن الدین ابن ترکه)
 تصحیح: نصّ النصوص فی شرح الفصوص (سید حیدر آملی) (۳ ج)
 تصحیح: المباحثات (ابن سینا)
 تصحیح: الجوهر النضید فی شرح منطق التجرید (علامه حلی)
 تصحیح: شرح المنظومة (ملا هادی سبزواری) (۲ ج)
 تصحیح: تحریر القواعد المنطقیة (قطب الدین رازی)
 تصحیح: تعلیقات علی شرح المنظومه (حکیم هیدجی)
 تصحیح: علم الیقین فی اصول الدین (ملا محسن فیض) (۲ ج)
 تصحیح: انوار الحکمة (تلخیص علم الیقین اثر ملا محسن فیض) (۲ ج)
 تصحیح: شرح الاسماء الحسنی (ملا هادی سبزواری) (۲ ج)
 تصحیح: شرح نبراس الهدی (همو)
 تصحیح: شرح الاسماء الحسنی (سید حسین همدانی دژودآبادی)
 تصحیح: الشمس الطالعة فی شرح الزيارة الجامعة (همو)
 تصحیح: المراقبات (میرزا جواد آقا ملکی)
 تصحیح: اسرار الصلاة (همو)
 تصحیح: لقاء الله (همو)

آن مرحوم در ۷۷ سالگی در روز چهارشنبه ۲۰ شهریورماه سال ۱۴۰۰ ش (۴ صفرالخير ۱۴۴۳ق) درگذشت. پیکرش روز جمعه ۲۶ شهریورماه پس از نماز در قبرستان باغ بهشت قم به خاک سپرده شد.

آیت الله شریفی اشکوری

حضرت آیت الله آقای حاج شیخ الیاس شریفی اشکوری یکی از علمای محترم حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در سال ۱۳۵۵ق (۱۳۱۵ش) در روستای مازو دژه از توابع اشکور سفلی زاده شد. پدرش

ثقة الاسلام ملا شکرالله اشکوری عالم منطقه بود. وی در کودکی پدر و مادرش را از دست داد و تحت تکفل دامادشان سید عبدالغنی اشکوری قرار گرفت و همراه او به نجف اشرف رفت و تحصیل علوم دینی را آغاز کرد. ادبیات را نزد مرحوم مدرس افغانی و شیخ عبدالصمد محقق یزدی، خلاصه الحساب را نزد شیخ مرتضی مدرسی چهاردهی، شرح تجرید را نزد آیت الله میرزا کاظم تبریزی، سطوح عالیہ را نزد حضرات آیات: میرزا باقر زنجانی و میرزا حسن بجنوردی و خارج فقه و اصول را نزد آیات عظام: سید عبدالهادی شیرازی، میرزا آقا اصطهباناتی، میرزا حسن بجنوردی و آقای خوبی فراگرفت. در سال ۱۳۵۱ به قم آمد و در دروس آیات عظام: آقای گلپایگانی، مرعشی نجفی، سیدعلی فانی و میرزا هاشم آملی شرکت کرد و به مقام اجتهاد نائل شد. وی علاوه بر تحصیل به تدریس و تألیف هم اشتغال داشت و آثار بسیاری پدید آورد. علاوه بر فقه و اصول در ادبیات، علوم غریبه و فلسفه نیز دست توانایی داشت.

آثار چاپی اش عبارتند از:

تعلیقہ بر عروۃ الوثقی

مبانی الاعلام فی اصول الاحکام (۶ ج)

فقرات فقهیہ (۱۰ ج)

منتخب فقرات فقهیہ (رساله علمیہ)

مدارک فقرات فقهیہ (۵ ج، مخطوط)

آن مرحوم در ۸۵ سالگی بر اثر ابتلا به بیماری کرونا در روز سه شنبه ۲۴ شهریورماه سال ۱۴۰۰ اش (۷ صفرالخیر ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. بیکرش در روز پنجشنبه پس از نماز حجت الاسلام و المسلمین سید مهدی میرباقری در مسجد شهید مطهری حرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.

آیت الله فقیه ایمانی

مرحوم آیت الله آقای حاج سیدکمال فقیه ایمانی یکی از علمای مشهور اصفهان بود. وی در سال ۱۳۵۳ق (۱۳۱۳ش) در اصفهان در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله سیدمصطفی فقیه ایمانی از علمای محترم اصفهان بود. در نوجوانی به تحصیل علوم دینی رو آورد و ادبیات را نزد آقایان: شیخ محمد حسن عالم نجف آبادی و شیخ عباسعلی ادیب فراگرفت. سپس به قم آمد و سطوح عالیہ را نزد حضرات آیات: مشکینی، مجاهدی تبریزی، نوری همدانی، شیخ عبدالجواد جبل عاملی

و سلطانی طباطبایی آموخت. پس از آن در دروس خارج آیات عظام: بروجردی، امام خمینی، محقق داماد و گلپایگانی حاضر شد و بهره‌های فراوان برد. پس از وفات پدرش به اصفهان بازگشت و به تدریس، تألیف و خدمات دینی و اجتماعی پرداخت. تدوین تفسیر نور القرآن به زبان روسی و انگلیسی، چاپ کتب و تراش شیعه مانند کتاب وافی، راه اندازی بنیاد کتابخانه امیرالمؤمنین، مدرسه علمیه باقرالعلوم، بیمارستان امام حسین (ع)، بیمارستان سوانح امام موسی کاظم (ع)، بیمارستان زنان و زایمان حضرت زهرا (س)، درمانگاه شهدا، صندوق قرض الحسنه و جهیزیه، مدرسه حجتیه (مشهد) و سفرهای تبلیغی به کشورهای مختلف برخی از فعالیت‌های اوست. او در دوران انقلاب اسلامی یکی از علمای مبارز و مجاهد اصفهان بود که همگام با علمای دیگر نقش چشمگیری در ارسال وجوهات برای امام و پشتیبانی از حرکت انقلابی ایشان داشت. پس از پیروزی انقلاب نیز به توصیه معظم له به تدوین نخستین تفسیر قرآن به زبان انگلیسی و ارسال آن به سراسر جهان به صورت رایگان پرداخت و باعث روشنگری و هدایت بسیاری از غیرمسلمانان به دین اسلام شد.

آن مرحوم در ۸۷ سالگی در روز جمعه ۲۹ مردادماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۱ محرم الحرام ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از تشییع باشکوه و نماز آیت‌الله طباطبایی امام جمعه اصفهان بر آن در حیاط کتابخانه امیرالمؤمنین (ع) به خاک سپرده شد. در غم فقدانش پیام‌های تسلیت فراوانی از سوی مراجع تقلید صادر شد.

آیت‌الله العظمی صافی در پیام تسلیت خویش فرمودند:

بسمه تعالی

انا لله وانا اليه راجعون

درگذشت عالم پارسا، خدمتگزار با اخلاص قرآن و عترت، جناب مستطاب حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سیدکمال فقیه ایمانی طاب ثراه موجب تأثر و تأسف گردید. آن روحانی والامقام سالیان متمادی در نشر معارف نورانی قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) خدمات بسیار ارزنده‌ای داشت. تفسیر قرآن کریم به زبان‌های مختلف و خدمت به مردم و تأسیس مراکز علمی و عام المنفعه همه از برکات وجودی آن عالم پرتلاش و وظیفه شناس است. درگذشت آن فقید سعید را به مردم شریف استان اصفهان و حوزه علمیه و بیت مکرم ایشان تسلیت گفته، رحمت و غفران الهی برای آن مرحوم و حشر و نشر با اجداد طاهرینش (علیهم السلام) را از خداوند متعال مسئلت دارم.

۱۲ محرم الحرام ۱۴۴۳

لطف‌الله صافی

آیت الله موسوی ننه کران

حضرت آیت الله آقای حاج سید فخرالدین موسوی ننه کران یکی از علمای محترم تهران بود. فقید سعید در سال ۱۳۴۷ق (۱۳۰۷ش) در روستای ننه کران از توابع اردبیل زاده شد. پدرش حجت الاسلام حاج سید محمد موسوی اردبیلی بود. وی در سال ۱۳۲۳ش به اردبیل رفت و ادبیات را از آقایان: شیخ محمد صادق تشکری و سید مسلم خلخالی، مطول را از شیخ حسن مدرس و شرح لمعه را از حجج اسلام آقایان: تشکری و برادرش حاج سید احمد موسوی فراگرفت. در سال ۱۳۲۶ به قم آمد و بخشی از اسفار را از علامه طباطبایی آموخت. در سال ۱۳۲۷ رهسپار نجف اشرف شد و سطوح عالی را از حضرات آیات: شیخ مجتبی لنگرانی، شیخ صدرا بادکوبه ای، سید عبدالاعلی سبزواری، میرزا حسن یزدی و میرزا احمد اهری و شرح منظومه را از آقای سبزواری و شیخ محمد بصراوی و تفسیر را از آیت الله میرزا محمد سرابی و زبان انگلیسی را هم از سید حیدر هندی آموخت. همچنین در دروس خارج آیات عظام: سید عبدالهادی شیرازی، سید محمود شاهرودی، حاج شیخ حسین حلی، آقای حکیم، میرزا باقر زنجانی، امام خمینی (ره) و بیش از همه آیت الله خویی حاضر شد و بهره های فراوان برد. وی علاوه بر تحصیل به تدریس و تألیف هم اشتغال داشت. در سال ۱۳۴۹ش با اخراج ایرانیان از عراق به مشهد مقدس رفت و در مدارس آیت الله میلانی و مدرسه نواب به تدریس اشتغال پیدا کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به تهران آمد و به تدریس در دانشگاه های: علوم قضایی، علامه طباطبایی، شهید بهشتی و دانشگاه تهران و خدمت قضایی در دیوان عالی کشور مشغول شد. سه دوره (اول، سوم و پنجم) از سوی مردم اردبیل به نمایندگی مجلس شورای اسلامی و آخرین دوره مجلس خبرگان رهبری انتخاب و منشأ خدمات فراوان به آنان شد. از جمله فعالیت های ایشان ساخت مساجد، مدارس، پُل ها و پیگیری طرح های عمرانی در استان اردبیل، تأسیس کانون تحقیقاتی نسیم حکمت در قم و مدرسه علمیه کاظمیه بود.

تاریخ اردبیل و دانشمندان در ۲ جلد از آثار چاپی اوست.

آن مرحوم در ۹۳ سالگی، در روز شنبه ۲۷ شهریورماه سال ۱۴۰۰ش (۱۱ صفرالخير ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از تشییع در روز دوشنبه ۲۹ شهریور در قم و نماز آیت الله حسینی بوشهری در یکی از بقعه های صحن (مقبره آقای داماد) حرم مطهر حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.

آیت الله روحانی

مرحوم آیت الله آقای حاج سید مهدی روحانی یکی از فضیلات مشهور حوزه علمیه قم بود. فقید سعید

در سال ۱۳۲۵ ش (۱۳۶۵ ق) در قم در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله حاج میرزا ابوالقاسم روحانی (م ۱۳۸۴ ق) از شاگردان آیات عظام: سید ابوالحسن اصفهانی و میرزای نائینی و جدش آیت الله حاج سید صادق قمی (م ۱۳۳۸ ق) از شاگردان شیخ انصاری و میرزا حبیب الله رشتی بود. وی پس از کلاس هشتم به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات را نزد آقایان: پدر بزرگوارش (سیوطی)، شیخ رحمت الله فشارکی (مغنی) و شیخ محسن دوزدوزانی (مطول) آموخت. معلم را نیز نزد برادرش آقای حاج سید محمد علی روحانی و شرح لمعه را نزد آقایان: سید ابوالفضل موسوی تبریزی، شیخ غلامرضا صلواتی و شیخ حسین شب زنده دار فراگرفت. در سال ۱۳۴۳ ش (۱۳۸۴ ق) رهسپار نجف اشرف شد و سطوح عالییه را نزد حضرات آیات: کوکبی و راستی کاشانی (رسائل)، میرزا جواد تبریزی (مکاسب)، شیخ محمد صادق جعفری و صافی اصفهانی (کفایه) آموخت. پس از آن در دروس فقه و اصول پسرعمویش آیت الله العظمی سید محمد روحانی حاضر شد و به شرف مصاهرت ایشان هم نائل آمد. در سال ۱۳۵۷ ش به زادگاهش بازگشت و تحصیلات خویش را در محضر حضرات آیات: حاج آقا مرتضی حائری، میرزا هاشم آملی و حاج سید محمد روحانی ادامه داد و محضر ایشان کسب فیض کرد. علاوه بر آن به تدریس سطوح عالییه پرداخت و از آیت الله آملی به دریافت اجازه اجتهاد نائل شد. در سال ۱۴۱۵ ق رهسپار کویت شد و سال ها به تدریس و پاسخگویی به پرسش های شرعی مؤمنان پرداخت. در سال ۱۴۴۰ به قم بازگشت و به تدریس، تألیف و اقامه جماعت در مسجد حضرت خدیجه که با همت و کوشش ایشان و آیت الله سید محمد جواد علوی بروجردی بنیاد نهاده شد اشتغال داشت. وی عالمی متواضع و عمید بیت فخیم روحانی بود. به شهادت فرزندش مهندس سید محمد روحانی در فاجعه منا هم مبتلا شد.

سرانجام آن مرحوم بر اثر ابتلا به بیماری کرونا در ۷۵ سالگی در روز سه شنبه ۲ شهریورماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۵ محرم الحرام ۱۴۴۳ ق) چشم از جهان فرو بست و پیکرش عصر روز پنجشنبه پس از تشییع شایسته و نماز آیت الله حاج سید محمد جواد علوی بروجردی در قبرستان شیخان در خاک آرمید.

آیت الله کاهانی

مرحوم آیت الله آقای حاج سید محمد حسینی کاهانی یکی از فضایل مشهور حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در روز شنبه ۵ رجب الخیر سال ۱۳۷۲ ق (اول فروردین ماه ۱۳۳۲ ش) در روستای کاهان از توابع قوچان زاده شد. پدرش حجت الاسلام آقا سید حسین کاهانی امام جماعت روستا بود. وی ادبیات را نزد آقایان: صاحب الزمانی و شیخ ذبیح الله سلامی آموخت. در سال ۱۳۴۳ رهسپار مشهد مقدس شد و ادبیات را نزد استاد حجت هاشمی تکمیل کرد. در سال ۱۳۴۶ رهسپار نجف اشرف شد و

شرح لمعه را نزد آیت الله شیخ رمضانعلی قوچانی، قوانین را نزد آیت الله شیخ محمدجواد محمودی دشتی و سطوح عالیه را نزد حضرات آیات: مصطفوی کاشانی (رسائل)، راستی کاشانی (مکاسب) و حاج آقا تقی قمی (بیع و کفایه) و تفسیر را هم از آیت الله سید محمدعلی صادقی اصفهانی آموخت. همچنین دروس فلسفه را از آیت الله شیخ صدرا بادکوبه‌ای و اصول رجال را از آیت الله سید محمدعلی موحدابطحی فراگرفت. پس از آن اندکی در دروس آیات عظام: خویی و شهید صدر حاضر شد، اما طولی نکشید که مسئله اخراج ایرانیان از عراق پیش آمد و او در سال ۱۳۵۰ش به قم آمد و در دروس آیات عظام: میرزا جواد تبریزی، حاج آقا تقی قمی، وحید خراسانی و مکارم شیرازی حاضر شد و تقریرات دروس آنان را نگاشت و به کمال فقاقت و اجتهاد نائل آمد و اجتهادش مورد تأیید و تصدیق آیت الله وحید خراسانی قرار گرفت. وی در خلال تحصیل به تدریس سطوح عالیه نیز اشتغال داشت. از سال ۱۳۷۱ش به تدریس خارج فقه و اصول پرداخت و علاوه بر آن به منبر و تبلیغ محرم و ماه رمضان در قوچان مقید بود و سرانجام جان خود را در این راه نهاد. آیت الله حاج شیخ محمدعلی رحمانی قوچانی درباره او می‌گوید:

مرحوم آیت الله کاهانی بسیار متواضع و خلیق و از همان ابتدای طلبگی، اهل تهجد و نماز شب و بسیار وارسته و کم نظیر بود. ممتحّص در درس و بحث بود و وقت خود را بیهوده نمی‌گذارند و از گعده‌هایی که محل به امر تحصیل بود پرهیز می‌نمود. در زهد و بی‌میلی به دنیایش همین بس که سالیان بسیار در منزل محقری زندگی می‌کرد و خانه و ملک شخصی نداشت و زاهدانه می‌زیست.

از آثارش کتاب دروس البیع» (تقریرات درس آیت الله وحید (ج ۱)) به چاپ رسیده است.

آن مرحوم در ۶۸ سالگی در سفر تبلیغی خویش به قوچان دچار بیماری کرونا شد و پس از انجام منبرهایش در روز چهارشنبه ۱۷ شهریورماه سال ۱۴۰۰ش (اول صفرالخیر ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از تشییع باشکوه در قوچان و قم و نماز حجت الاسلام و المسلمین کلباسی بر آن در حجره ۱۸ صحن حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.^۱

آیت الله فیض گیلانی

مرحوم آیت الله آقای حاج شیخ محمدعلی فیض گیلانی یکی از علمای مشهور حوزه علمیه قم بود. فقیه سعید در سال ۱۳۴۲ق (۱۳۰۲ش) در روستای دهچال از توابع لاهیجان زاده شد. پس از اخذ دیپلم به تحصیل علوم دینی روی آورد و در سال ۱۳۲۲ش به قم آمد. ادبیات را نزد شیخ اسدالله

اصفهانی، مطول را نزد استاد شهید مطهری، شرح لمعه را نزد آیت الله صدوقی و سطوح عالیّه را نزد حضرات آیات: میرزا محمد مجاهدی، شیخ محمد لاکانی، سید عبدالوهاب بتولی، شیخ عبدالجواد اصفهانی، مشکینی و بهجت، کفایه را نزد آیت الله سلطانی طباطبایی و شرح منظومه را هم نزد آیت الله منتظری آموخت. پس از آن در دروس خارج آیات عظام: سید مرتضی لنگرودی، امام خمینی (ره)، شیخ عبدالنبی اراکی، شریعتمداری، گلپایگانی، نجفی مرعشی، محقق داماد و میرزا هاشم آملی و دروس تفسیر و فلسفه علامه طباطبایی شرکت کرد. ایشان این درس ها را با آیات: شیخ محمد ایمانی و شیخ مختار امینیان مباحثه می کرد. آن مرحوم در دوران انقلاب اسلامی نقشی اساسی در پیشبرد اهداف امام و انقلاب در شهرهای لاهیجان و آستانه اشرفیه داشت و عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم بود. نامش همواره ذیل اعلامیه های مدرسین علیه رژیم شاه دیده می شد و عضو بعثه حج امام خمینی (پیش و پس از پیروزی انقلاب) بود. وی سالیان فراوان عضو شورای عالی مدیریت حوزه علمیه قم و شورای گزینش قضات و مجلس خبرگان رهبری (دوره اول و دوم)، ریاست دیوان عدالت اداری، نماینده امام در دانشگاه الزهرا و عضو استفتائات دفتر آیت الله بهجت بود. ایشان در تمام عمر بابرکت خویش با تواضع و فروتنی از مظاهر دینوی و مناصب عالی نظام دوری کرد و کنج انزوا و غزلت را برگزید.

از آثار او کتاب فیض گیلان (خاطرات وی) به چاپ رسیده است.

آن مرحوم در ۹۸ سالگی در روز جمعه ۵ شهریورماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۸ محرم الحرام ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. پیکرش عصر روز شنبه پس از نماز آیت الله حاج شیخ محمدحسین احمدی فقیه در یکی از حجرات صحن حرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.

آیت الله موقرگیلانی

مرحوم آیت الله حاج شیخ محمدهادی موقرگیلانی یکی از علمای مشهور رشت بود. وی در سال ۱۳۵۲ق (۱۳۱۲ش) در نجف اشرف در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله حاج شیخ محمد فقیه اشکوری (۱۳۵۶ق) از شاگردان آیات عظام: میرزای نائینی، آقا ضیاء عراقی و شیخ شعبان گیلانی بود. ادبیات را نزد پدر بزرگوارش و سطوح عالیّه را نزد حضرات آیات: میرزا باقر زنجانی و میرزا حسن بجنوردی و خارج فقه و اصول را نزد آیات عظام: حکیم، شاهرودی و خویی به پایان رساند. در سال ۱۳۴۹ش از عراق اخراج و در رشت ساکن شد و بیش از نیم قرن به خدمات دینی، علمی و اجتماعی پرداخت. ایشان عالمی خوش سخن، خوش خلق، مردم دار، فروتن و سخاوتمند بود. بخشی

از فعالیت هایش عبارتند از: اقامه جماعت در مسجد بی بی گوهر، تدریس سطوح عالیّه در مدرسه مهدویه، تبلیغ دین، سرپرستی خانواده‌های مستمند و ایتم و گره‌گشایی از مشکلات مردم و خانه‌اش همواره محل مراجعات مردم و نیازمندان بود.

از او تقریرات دروس اساتیدش بر جای مانده است.

او در ۸۸ سالگی در روز دوشنبه اول شهریورماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۵ محرم الحرام ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از تشییع و نماز حجت الاسلام حاج شیخ حامد رنجبر در گلزار شهدای آستانه اشرفیه به خاک خفت.^۲

حجت الاسلام اسعدی

مرحوم حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمد اسعدی یکی از قرآن پژوهان نامی حوزه علمیه قم بود. وی در روز پنجشنبه ۲ شعبان المعظم سال ۱۳۹۱ق (اول مهرماه ۱۳۵۰ش) در کاشمر زاده شد. در سال ۱۳۶۴ به تحصیل علوم دینی روی آورد و پس از فراگیری ادبیات در سال ۱۳۶۷ به قم آمد. شرح لمعه را نزد آیت الله وجدانی فخر و سطوح عالیّه را نزد آیات: سیداحمد خاتمی (رسائل)، عراقچی همدانی (مکاسب)، سیدمرتضی مهری (مکاسب و کفایه) و تفسیر را نزد آیت الله جوادی آملی، نهج البلاغه را نزد مرحوم استاد محمد دشتی و علوم قرآن را نزد آیت الله معرفت آموخت. دروس فلسفه را نزد آیت الله ممدوحی، خارج فقه را نزد حضرات آیات: منتظری و هاشمی شاهرودی، خارج اصول را نزد آیات: مکارم شیرازی و سیدعلی محقق داماد فراگرفت و همزمان به تدریس تاریخ تفسیر و علوم قرآن و نهج البلاغه در مؤسسه امام خمینی، دانشکده اصول دین، دانشکده علوم قرآنی و مرکز جهانی علوم اسلامی اشتغال داشت. همچنین به تألیف، سخنرانی، شرکت در میزگردهای علمی، راهنمایی و مشاوره پایان نامه‌ها و تبلیغ دین نیز می‌پرداخت. در سال ۱۳۷۸ با نگارش رساله قرآن کریم و رهیافت‌های پلورالیزم دینی به اخذ مدرک کارشناسی ارشد و در سال ۱۳۸۲ با نگارش رساله معنائشناسی مستقل فرازهای قرآنی در پرتو روایات تفسیری به اخذ مدرک دکترا از دانشگاه تربیت مدرس نائل شد. وی حافظ قرآن و مدیرمسئول نشریه نسیم وحی و دانشیار و مدیر گروه قرآن پژوهی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه بود. فقدانش ثلمه‌ای برای حوزه علمیه قم به شمار آمد.

آثارش عبارتند از:

سایه‌ها و لایه‌های معنایی

آسیب شناسی جریان های تفسیری (۲ ج)
 آشنایی با دانش های قرآنی
 مجموعه مقالات (۴۰ مقاله)
 درسنامه علوم قرآن
 جریان شناسی تفسیر معتزلی
 جریان شناسی تفسیر روایی
 جریان شناسی تفسیر قرآن گرا
 جریان شناسی تفسیر اجتماعی عقلی
 پژوهشی در محکم و متشابه
 دانش قرآنی محکم و متشابه
 آموزه ولایت و امامت در پرتو قرآن
 ولایت و امامت پژوهشی از منظر قرآن
 علوم قرآنی

آن مرحوم در ۵۰ سالگی بر اثر ابتلا به بیماری کرونا در روز سه شنبه ۲ شهریورماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۵ محرم الحرام ۱۴۴۳ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از تشییع و نماز برادرش حجت الاسلام و المسلمین حاج شیخ محمد حسین اسعدی در قبرستان علی بن جعفر (ع) به خاک سپرده شد.

حجت الاسلام ابراهیمی

مرحوم حجت الاسلام و المسلمین آقای حاج سید موسی ابراهیمی یکی از علمای نامی قزوین به شمار می رفت. فقید سعید در سال ۱۳۶۴ق (۱۳۲۴ش) در قزوین زاده شد. در سال ۱۳۴۵ش به تحصیل علوم دینی روی آورد و ادبیات و سطوح را از آیات: سید جلیل زرابادی و سید حسن شالی و سطوح عالیه را از حضرات آیات: شیخ محمد مظفری، شیخ هادی باریک بین و شیخ محمد اویسی فراگرفت. در سال ۱۳۵۷ به قم آمد و در دروس آیت الله منتظری شرکت کرد. سپس به قزوین بازگشت و به خدمات علمی و دینی مانند: مدیریت مدارس علمیه شیخ الاسلام، امام صادق (ع) و کوثر، مسئولیت آموزش سپاه پاسداران، تدریس سطوح عالیه، تألیف، تبلیغ دین، تفسیر قرآن و نهج البلاغه و اقامه جماعت (شب ها در مسجد محمد رسول الله) اشتغال ورزید. فرزند نوجوانش نیز در جبهه های نبرد حق به فیض شهادت نائل شد.

آثارش عبارتند از:

موسوعة کلمات الرسول الاعظم (۱۴ ج)

اسرار علوی (شرح بخشی از خطبه‌های نهج البلاغه)

آن مرحوم در ۷۶ سالگی در روز دوشنبه اول شهریورماه سال ۱۴۰۰ ش (۱۴ محرم الحرام ۱۴۴۳ ق) بدرود حیات گفت. پیکرش پس از نماز حجت الاسلام و المسلمین شیخ عبدالکریم عابدینی در صحن امامزاده حسین به خاک آرمید.

حجت الاسلام ابراهیم نژاد

مرحوم حجت الاسلام و المسلمین حاج شیخ جعفر ابراهیم نژاد یکی از فضیله‌های مشهد مقدس بود. وی در سال ۱۳۷۲ ق (۱۳۳۲ ش) در قوچان زاده شد. پدرش حجت الاسلام و المسلمین حاج شیخ عبدالله ریزه‌ای از علمای قوچان بود. آن مرحوم تحصیلات علوم دینی را نزد پدرش آغاز کرد. سپس به مشهد آمد و تحت سرپرستی آیت الله حاج شیخ ذبیح الله قوچانی قرار گرفت و از دروس ادبیات حضرات: ادیب نیشابوری، حجت هاشمی و شیخ یعقوب واعظی و دروس اخلاق شیخ ذبیح الله قوچانی بهره برد. از همان نوجوانی از ملکات فاضله روحانی و صفای باطنی برخوردار بود. پس از آن به قم آمد و شرح لمعه را نزد آیات: فاضل لنکرانی و سید ابوالفضل موسوی تبریزی و سطوح عالی به نزد آیات: دوزدوزانی، ستوده و فاضل لنکرانی آموخت. همچنین در دروس خارج آیت الله العظمی فاضل و تفسیر آیات معظم: مشکینی و خزعلی شرکت کرد و به کمال علم نائل شد. وی در سال ۱۳۷۱ ش به نمایندگی مردم قوچان در چهارمین دوره مجلس شورای اسلامی برگزیده و منشأ خدمات بسیار به مردم آن شهر شد. از جمله ویژگی‌های ایشان زهد، تواضع، تقوا و اخلاق بود و نزد مردم جایگاه والایی داشت. وی پس از دوران مسئولیتش به مشهد بازگشت و به اقامه جماعت و تحصیل در محضر آیت الله سید جعفر سیدان پرداخت.

از او دفاتر متعدد تقریرات دروس اساتید و احادیث بر جای مانده است.

آن مرحوم در ۶۸ سالگی بر اثر ابتلا به بیماری کرونا در روز دوشنبه ۲۴ مردادماه سال ۱۴۰۰ ش (۷ محرم الحرام ۱۴۴۳ ق) بدرود حیات گفت. پیکرش روز سه‌شنبه ۸ محرم الحرام پس از نماز حجت الاسلام و المسلمین اسدی قوچانی در باغ اول صحن خواجه ربیع به خاک خفت.^۳